

Окупаційний режим у поневолених державах. Рух Опору. Воєнні дії в 1944 році

«Новий порядок» — це режим нещадного терору й насильства, який був встановлений нацистами в окупованих країнах. Серед іншого він передбачав здійснення особливої расової політики, жертвами якої стали євреї, роми, а тоді й слов'янське населення Східної Європи.

До складу Рейху були включені Австрія, Судетська область Чехословаччини, Сілезія та західні області Польщі, бельгійські округи Ейпен і Мальмеді, Люксембург, французькі провінції Ельзас і Лотарингія. Від Югославії до Рейху відійшли Словенія, Штирія.

У подальшому держави-агресори мали намір змінити наявний на той час розподіл колоніальних володінь:

- Німеччина прагнула повернути собі англійські, бельгійські та французькі колонії, які втратила після поразки у Першій світовій війні;
- Італія — заволодіти Середземномор'ям та Близьким Сходом;
- Японія — установити контроль над усією Південно-Східною Азією та Китаєм.

Найбільш антилюдяний нацистський «порядок» встановлювався в країнах Східної та Південно-Східної Європи, оскільки слов'янські народи мали стати рабами німецької нації. Відповідно до імперської політики, більшість простих, другорядних або примітивних робіт мала виконуватися не німцями, а виключно представниками так званих допоміжних народів (наприклад, слов'янами). Ще одним чинником експлуатації підкорених народів був дефіцит трудових ресурсів у Німеччині у зв'язку із затяжною війною. Нацисти вивозили на рабську працю до Німеччини мільйони людей.

З Радянського Союзу, зокрема з України, вивозили на примусову працю до Німеччини тисячі працівників, яких називали «остарбайтерами» — східними працівниками. На травень 1940 р. у Німеччині перебувало 1,2 млн іноземних робітників, у 1941 р. — 3,1 млн, у 1943 р. — 4,6 млн. Нацистами навіть

Німецький агітаційний плакат

проводилася ціла агітаційна кампанія в Україні щодо залучення працівників. Почалася вона взимку 1942 у розпал голодної зими. Добровольцям обіцяли гідну заробітну плату, гаряче харчування та догляд за рідними, на час перебування працівника в Німеччині. Пропаганда тривала протягом декількох наступних місяців. «Німеччина зве! Їдьте до Прекрасної Німеччини! 100 000 українців вже працюють у вільній Німеччині. А ви?» говорило оголошення в київській газеті 3 березня 1942 р.

Однак в той час почали ширитись чутки про нелюдські умови, у яких працюють українці в Німеччині, і кампанія по рекрутингу не змогла залучити достатньо добровольців. Почалось примусове вербування людей, хоча пропаганда все ще зображала їх як добровольців. Гітлерівці вдавалися до масових облав під час зборів великої кількості людей (церковні зібрання, спортивні заходи тощо). Схоплених під час облав людей під загрозою зброї вантажили як худобу у вантажні вагони і депортували до Німеччини.

Рейхсфюрер СС Генріх Гімлер розробив **план «Ост»** — план колонізації та онімечення східних територій. Його було розраховано на 30 років і складався він із двох частин - «малий» та «великий» плани, в рамках яких передбачалося захоплення та колонізація німцями окупованих територій СРСР.

Із нападом Німеччини на Радянський Союз з'явився не лише «життєвий простір», а й простір для реалізації генерального плану «Ост». На окупованих територіях нацисти масово знищували місцеве населення. Найгірше велося тим народам, які підпадали під категорію «недолюдів» – це євреї, роми, синті. Нацисти влаштовували страти, не шкодуючи ані дітей, ані жінок. Найбільше постраждали євреї.

Голокост — геноцид єврейського населення Європи внаслідок організованого нацистами нищення. Близько шести млн євреїв загинули від рук нацистів. Не оминули ці страшні події і України. Лише в Бабиному Яру з 1941 по 1943 роки було розстріляно більше ста тисяч людей, більшість з яких – євреї.

У деяких містах євреїв змушували переселятися до окремих районів – гетто. Вони були двох типів – відкриті та закриті. Якщо з перших ще можна було виходити, приміром, на роботу, то другі – суворо охоронялися, аж доки мешканців не доправляли до таборів смерті. Мешканці гетто мали носити нарукавні пов'язки або нашиті жовті шестикутні зірки. Вони потерпали від голоду, хвороб, поборів, повсякчасних утисків, мусили працювати задарма. Більшість мешканців цих кварталів загинули – не витримали умов, були розстріляні або відправлені до концтаборів. У гетто часто спалахували повстання проти загарбників, які жорстоко придушувалися.

Періодизація Голокосту:

1. 1933–1938 рр. — дискримінація євреїв у Німеччині (традиційний антисемітизм).
2. 1938–1941 рр. — «кришталева ніч» (єврейські погроми).
3. 1942–1945 рр. — тотальне знищення єврейського населення. «Остаточне вирішення єврейського питання».

Справжніми фабриками смерті у роки війни стали нацистські концтабори. Концентраційні табори були створені і на окупованих територіях, і у самій Німеччині. У них примусово утримувалися та каторжно працювали військовополонені та цивільні.

Сумнозвісні табори — Дахау, Бухенвальд, Заксенгаузен у Німеччині, Маутгаузен в Австрії були створені ще до початку Другої світової війни — між 1933-м і 1938-м роками.

Деякі з них перетворилися на табори смерті – центри знищення євреїв, ромів, військовополонених та політв'язнів. Діяли вони на території окупованої Польщі. Це Освенцім, Майданек, Треблінка, Собібор та інші.

Смертність від голоду, хвороб, тортур у таборах становила до шістдесят відсотків. За роки війни до таборів потрапили 18 млн осіб, 12 млн — не вижили.

Були й ті, хто не міг змиритися з таким ставленням до людей. Ризикуючи власним життям, вони рятували євреїв від нацистів. Таких людей називають Праведниками народів світу. Німецький промисловець Оскар Шиндлер врятував майже 1200 євреїв від Голокосту, надавши їм роботу на своїх заводах. Україна може пишатися діями православного священика Олексія Глаголева та його родиною, які допомогли багатьом євреям в окупованому Києві, надавши їм прихисток і забезпечивши фальшивими документами. Праведники світу доводили, що навіть в умовах пекла війни людяність живе.

Звісно, що такі антилюдські нові порядки викликали опір. У поневоленіх країнах розуміють, що опиратися окупації можна різними способами — від бойових зіткнень і повстань до саботажу, диверсій, пропаганди та моральної підтримки. На цих засадах обертів набирає **Рух Опору** — визвольний рух проти окупантів з метою відновлення державної незалежності.

Найвідомішими в Європі вважаються французькі «макі», італійська «Резистенца», Народно-визвольна армія Югославії, польська Армія Крайова, радянський партизанський рух, Українська Повстанська Армія.

Рух Опору розгорнувся в багатьох країнах і на його хвилі політичні лідери ставали національними героями, як-от Шарль де Голль у Франції чи Йосип Броз Тіто в Югославії.

Активно Рух Опору діяв на території Франції. Майбутній її президент, а в роки війни — генерал — Шарль де Голль заснував організацію «Вільна Франція», яка керувала боротьбою з нацистами.

У Польщі сформувалася розгалужена мережа Руху Опору. Армія Крайова і Армія Людова разом з іншими формуваннями взяли на себе функції підпільного борця за свободу держави. Щоправда, розвитку руху Опору в Польщі завадив Радянський Союз, який прагнув встановити над ним свій контроль.

Рух Опору в поневолених країнах допоміг основним військовим силам не лише зупинити наступ Німеччини та її союзників, а й уже в 1944 році прогнати їх зі своїх країн.

Воєнні дії в 1944 р.

У 1944 році антигітлерівська коаліція зміцніла і мала перевагу у людських та військових ресурсах перед нацистською Німеччиною та її союзниками. Це позначилося і на успіхах у воєнних діях антигітлерівської коаліції. 6 червня 1944 року розпочалася подія, яка ознаменувала відкриття Другого фронту — операція «Оверлорд» або ж «висадка у Нормандії». Це водночас одна з наймасштабніших та найавантюристичніших операцій союзних військ для звільнення Франції.

Це була найбільша висадка на суходіл в історії нашої цивілізації. За весь час операції в ній взяли участь три мільйони військових. Одночасно 12 тисяч літаків та п'ять тисяч десантних суден висадили близько 160 тисяч солдатів морського десанту на узбережжі Нормандії. Операція планувалася понад рік, а тривала два з половиною місяці.

«Оверлорду» передував масштабний план дезінформації «Фортітьюд». Військові створювали видимість, що здійснюватимуть висадку в іншому місці, щоб заплутати німців. Величезною кількістю радіоперемовин союзників увагу нацистів звертали на Норвегію, як пункт можливого нападу. Напередодні висадки за десятки кілометрів від місця майбутньої атаки скидали несправжніх десантників-манекенів, у морі сновигали катери, замасковані під великі військові кораблі, а на березі — розставляли надумні танки, які здалеку здавалися справжніми. Насправді ж висадка планувалася на пляжі в Нормандії, на півночі Франції. Німецькі війська не змогли розгадати план союзників, тож у момент атаки їхні основні сили були далеко.

Операція завершилася 25 серпня звільненням Парижа. Вдалося це зробити й завдяки активній взаємодії з рухом Опору.

Відкриття Другого фронту мало велике історичне значення, оскільки змусило Гітлера воювати на два фронти, чого йому вдалося уникнути на початку війни. Тепер він змушений був розпорошити сили між війною з Радянським Союзом та його західними союзниками.

Паралельно Червона армія у 1944 році вигнала з території СРСР гітлерівські війська та почала бойові дії на землях Польщі, Румунії, Угорщини, Болгарії, Югославії та Чехословаччини.

Хронологія подій 1944 року на східному фронті:

- 5 січня — СРСР здобув Кіровоград (УРСР).
- 27 січня — СРСР зняв блокаду з Ленінграда.
- 11 лютого — СРСР здобув Рівне, Луцьк, Волинь (окуповану ним до цього у 1939).
- 17 лютого — СРСР завершив Корсунь-Шевченківську операцію.
- 17 квітня — завершення вигнання нацистів із Правобережної України та Північної Бессарабії.
- 12 травня — СРСР здобув Крим.
- 22 червня — СРСР розпочав Білоруську операцію.
- 4 липня — СРСР здобув Мінськ.
- 20 липня — СРСР здобув Вільнюс (Литва).
- 27 липня — СРСР здобув Львів (окупований ним до цього у 1939)
- 2 серпня — СРСР здобув Люблін (Польща).
- 9 серпня — СРСР здобув Карелію. Фінляндія вийшла з війни.
- 10 серпня — СРСР здобув Естонію.
- 29 серпня — СРСР здобув Галичину, південну Бессарабію та Східну Румунію.
- 29 жовтня — СРСР вступив на територію Угорщини і розпочав наступ на Будапешт.

Вже на цьому етапі СРСР бачив регіон Центрально-Східної Європи зоною свого впливу. Прикладом може слугувати відмова в наданні воєнної допомоги Червоної Армії Варшавському повстанню у серпні-вересні 1944 р., яке організувала Армія Крайова під гаслами відновлення влади довоєнного польського уряду, який перебував у Лондоні. Гітлерівці жорстко придушили повстання, у той час як Червона Армія стояла на підступах до Варшави.

Практичні завдання

Завдання 1. Дайте відповідь на запитання:

1. У чому полягав нацистський «новий порядок»?
2. Якими методами впроваджувався «новий порядок»?
3. Що таке Голокост? Яка його мета? Які методи використовували нацисти для знищення єврейського населення?
4. Охарактеризуйте значення руху Опору для загального результату Другої світової війни.

5. Яка подія ознаменувала відкриття Другого фронту? Поясніть історичне значення цієї події.

Рекомендовані джерела

1. EdEra. 19.04.2019. «Новий порядок» і колабораціонізм у часи Другої світової війни. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=joxXyw1aFr8> (24.03.2021)
2. XB TV. 30.11.2016. Друга світова: День за днем. YouTube. URL: <https://youtu.be/wOd01q-BeQk> (24.03.2021)
3. XB TV. 04.12.2016. Друга світова: День за днем. YouTube. URL: <https://youtu.be/EIiz003Q4gl> (24.03.2021)
4. 75-річчя Варшавського повстання. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/polshcha-varshavske-povstannia/30087554.html> (25.03.2021)
5. Яд Вашем. Меморіальний комплекс історії Голокосту. Режим доступу: <https://www.yadvashem.org/ru/holocaust.html> (25.03.2021)